

*Піддячий Володимир Миколайович
молодший науковий співробітник
Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України,
(Україна, Київ), pvm2010@ukr.net*

ОБҐРУНТУВАННЯ ФОРМ КУЛЬТУРОЛОГІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ

***Анотація:** У статті проаналізовано зовнішню сторону організації навчального процесу, який забезпечує культурологічну підготовку майбутніх педагогів та відображає характер взаємозв'язку її учасників. Визначено поняття «форма». Проаналізовано зовнішнє вираження узгодженої діяльності педагога та суб'єктів учіння, що здійснюється у встановленому порядку та певному режимі. Розкрито значення поняття «форма» в контексті організації та здійснення культурологічної підготовки майбутніх педагогів. Розглянуто у історичному контексті формування та розвиток форм навчальної діяльності. Досліджено форми культурологічної підготовки майбутніх педагогів (парну, групову, колективну, індивідуально-відособлену, аудиторну, позааудиторну, факультативну та ін.). Встановлено, що формування культурної особистості майбутнього педагога відбувається у процесі теоретичної і практичної підготовки. Визначено умови ефективного здійснення культурологічної підготовки майбутнього педагога. Вказано на перспективні напрямки подальших досліджень.*

***Ключові слова:** форма, культурологічна підготовка, майбутній педагог, форма навчальної діяльності суб'єктів учіння, форма організації навчальної роботи.*

Нові вимоги до здійснення культурологічної підготовки спонукають пошук найбільш оптимальних форм її здійснення, які б створювали умови для фізичного, естетичного, етичного, вольового, духовного, розумового та професійного розвитку й саморозвитку майбутніх педагогів.

Метою статті є обґрунтувати форми культурологічної підготовки майбутніх педагогів.

Для реалізації мети визначено такі завдання: 1) проаналізовано зовнішню сторону організації навчального процесу, який забезпечує культурологічну підготовку майбутніх педагогів; 2) визначити поняття «форма», розкрито її

значення в контексті організації та здійснення культурологічної підготовки майбутніх педагогів; 3) дослідити форми навчальної діяльності суб'єктів учіння та форми організації навчальної роботи; 4) визначити умови ефективного здійснення культурологічної підготовки майбутнього педагога.

У перекладі з латинської поняття «форма» означає зовнішній вигляд, зовнішній обрис. В контексті культурологічної підготовки термін «форма» органічно пов'язаний із внутрішньою, змістовною стороною навчального процесу. Одна і та ж форма може застосовуватися в різних методах навчання і навпаки. Форма культурологічної підготовки майбутнього педагога позначає зовнішню сторону організації навчального процесу, що пов'язана з кількістю студентів, часом і місцем навчання, порядком його здійснення і відображає характер взаємозв'язку учасників.

У історичному контексті форми навчальної діяльності формувались та розвивались послідовно. Наприклад, у школах Стародавнього світу практикувалося індивідуальне навчання. В Середні віки відбулася трансформація, навчальні заняття проводилися переважно з невеликими групами учнів. В наслідок розвитком виробництва й розширенням наукових знань відбувся перехід до класно-урочної системи навчання, виник клас як відносно однорідна у віковому і освітньому відношеннях група суб'єктів учіння. Я. А. Коменський удосконалив класно-урочну систему і вперше дав їй теоретичне обґрунтування.

На основі напрацювань сучасних дослідників (Н.Є. Мойсеюк [5, с. 286-289], С.А. Смирнова [6], М.М. Фіцули [9, с. 166-168], Н.В. Якси [11, с. 180-181] та ін.) визначено, що до основних форм культурологічної підготовки майбутніх педагогів належать:

1. Індивідуальна. Вона виражається у самостійній роботі студентів щодо опанування змісту культурологічної підготовки з можливістю отримання консультацій викладача. Прикладами такої форми навчальної діяльності є робота з літературою, виконання вправ, розв'язання задач, проведення досліджень, написання статей, рефератів, доповідей, контрольних, самостійних,

домашніх робіт тощо. Переваги цієї форми організації культурологічної підготовки в тому, що вона дозволяє кожному студенту вищого педагогічного навчального закладу: поглиблювати і закріплювати культурологічні знання; виробляти необхідні вміння та навички, отримувати досвід пізнавальної творчої діяльності. Її недолік виражається в тому, що майбутній педагог ізольовано сприймає, осмислює і засвоює навчальний матеріал.

2. Парна. Це робота студента (або двох студентів) з викладачем, який керує навчальною діяльністю щодо опанування змісту культурологічної підготовки. Таке навчання широко використовується при додаткових заняттях і репетиторстві. Парна форма навчальної діяльності передбачає допомогу сильного студента слабшому і взаємодопомогу. Пари визначає викладач, враховуючи взаємні симпатії студентів та їх працездатність. Вони можуть бути статичними (незмінними) та динамічними (постійно змінюватись). Така структура роботи дозволяє вчити кожного і вчитися кожному. Головним у парній організації навчальної діяльності є взаємонавчання та взаємоконтроль.

3. Групова. Вона виражається в тому, що організовуючи культурологічну підготовку, викладач розподіляє студентів на групи приблизно по 4-7 осіб. Вирішення конкретних навчальних завдань здійснюється завдяки спільним зусиллям членів групи. Групи можуть бути стабільними чи тимчасовими, однорідними чи різнорідними. При груповій формі роботи навчальна діяльність студентів щодо опанування змісту культурологічної підготовки створює можливість для об'єднання зусиль діяти погоджено і злагоджено, спільно відповідати за результати виконання навчального завдання. Контакти й обмін думками в групі істотно стимулюють розвиток мислення студентів, сприяють розвитку і вдосконаленню їх мовлення, поповненню знань, розширенню індивідуального досвіду. Найбільш ефективною групова форма культурологічної підготовки майбутніх педагогів є на етапах закріплення, поглиблення і систематизації культурологічних знань. Вона дозволяє студентам за короткий час актуалізувати теоретичні знання, оперативно перевірити засвоєння навчального матеріалу кожним членом групи, здійснити

систематизацію знань. Групова форма культурологічної підготовки студентів може бути *однорідною* (коли всі групи, виконують одне й те саме письмове чи практичне завдання), *диференційованою* (різні групи в класі виконують різні завдання), *кооперативною* (кожна група працює над виконанням частини спільного для всього класу завдання), *індивідуально-груповою* (коли кожен член групи виконує частину завдання групи). Успіх роботи в групах залежить від умінь викладача комплектувати групи, організовувати їхню роботу, розподіляти свою увагу так, щоб кожна група і кожен її учасник відчували зацікавленість педагога у їх успіху, в нормальних і плідних міжособових взаєминах.

4. Фронтальна. Вона передбачає роботу студентів щодо виконання спільного завдання у процесі культурологічної підготовки під безпосереднім керівництвом викладача. При цьому педагог проводить роботу із усією групою в єдиному темпі, прагнучи одночасно впливати на всіх присутніх, створювати атмосферу творчої колективної праці, стимулювати активність суб'єктів учіння. Суттєвим недоліком фронтальної форми культурологічної підготовки майбутнього педагога є те, що за обсягом, рівнем складності матеріалу та темпом роботи вона зорієнтована на абстрактного «середнього студента».

Грунтуючись на визначеннях С. У. Гончаренка [3, с.481] та С.Д. Ярмаченка [7, с.468], форми культурологічної підготовки майбутнього педагога доцільно розглядати як зовнішнє вираження узгодженої діяльності педагога та суб'єктів учіння, що здійснюється у встановленому порядку та певному режимі. Вони регламентують спільну діяльність, міру активності студентів у пізнавальній діяльності та керівництво нею з боку педагога.

Спираючись на дослідження С.А. Смирнова [6], до основних форм культурологічної підготовки майбутнього педагога належать такі види: аудиторні: лекція, семінар, практикум та ін.; позааудиторні: навчальна екскурсія, домашня робота; факультативні і додаткові заняття; інші форми позааудиторної навчальної роботи: гуртки, олімпіади, конкурси та ін.

Формування культурної особистості майбутнього педагога відбувається у процесі теоретичної і практичної підготовки на семінарах, під час конференцій, практикумів тощо. Однак основною формою культурологічної підготовки майбутніх педагогів є *лекція*, впродовж якої відбувається вивчення нового матеріалу та повторення, поглиблення і узагальнення засвоєних раніше знань [10, с. 114]. Її ефективність залежить від підготовленості студентів до самостійної роботи, що проявляється у цілеспрямованому слуханні, спостереженні, осмисленні, письмових нотатках викладеного матеріалу. У відповідності до своєї специфіки виокремлюють такі види лекцій: методологічна, оглядово-повторювальна, проблемна, інтерактивна, монографічна, лекція-діалог, лекція-візуалізація, лекція-дискусія, лекція-інтеграція, лекція-конференція. Ефективним є застосування на лекції різноманітних прийомів постановки запитань, стимулювання відповідей на них за власної ініціативи студентів, оцінювання цих відповідей, зміна видів роботи (усної, письмової, практичної) тощо [8, с.142].

На думку П.П. Шляхтуна лекція має такі переваги над семінарськими заняттями та іншими формами навчання: 1) цілісність, системність і послідовність викладення змісту навчального матеріалу; 2) економія навчального часу студентів; 3) висвітлення новітнього наукового і фактичного матеріалу; 4) розвиток мислення студентів на основі осмислення логіки мислення викладача; 5) мотиваційний та емоційно-психологічний вплив педагога на суб'єктів учіння [10, 101-102].

Іншими формами культурологічної підготовки майбутніх педагогів є практикуми, семінарські і факультативні заняття, навчальні екскурсії, співбесіда, індивідуальні та групові консультації, домашня навчальна робота.

Семінарські заняття проводяться, зазвичай, після вивчення основних теоретичних розділів навчальної програми з метою поглиблення, осмислення й систематизації знань, формування у суб'єктів учіння уміння самостійно навчатися та здійснювати контроль за рівнем засвоєння навчального матеріалу [8, с.140].

Умовно виокремлюють такі види семінарів: підготовчі, класичні, міжпредметні.

Підготовчі семінари спрямовані на: повторення і систематизацію культурологічних знань, умінь і навичок; ознайомлення суб'єктів учіння з новими формами роботи; поглиблення уміння самостійно вивчати програмний матеріал, складати план і тези виступу, брати участь в обговоренні питань семінару, вести дискусію.

Класичне семінарське заняття може проводитися у вигляді бесіди, диспуту, коментованого читання, розв'язування задач, обговорення доповідей, повідомлень, результатів творчих робіт тощо. Формування у майбутніх педагогів культурологічних умінь і навичок передбачає розроблення (або використання існуючої) системи навчальних вправ (вступних, пробних, тренувальних, творчих), завдань, практичних робіт, які давали б можливість застосовувати набуті культурологічні знання в стандартних і змінених умовах.

Міжпредметні семінари передбачають обговорення повідомлень, доповідей, що підготовлені на основі матеріалів з різних предметів. Одним із різновидів міжпредметного семінару є семінар-конференція на якому підводяться підсумки довготривалої дослідної роботи, обговорюються її актуальні проблеми, тенденції розвитку, переваги та недоліки.

Ефективною формою культурологічної підготовки майбутніх педагогів є *практикум*. Він забезпечує самостійне виконання практичних робіт і застосування засвоєних раніше культурологічних знань, умінь і навичок. Така форма є доцільною після вивчення теоретичного матеріалу. Ефективним засобом керування навчальною діяльністю під час проведення практикуму виступає інструкція, яка регламентує і визначає дії студентів. Практичні роботи мають дослідницький характер, спрямовуються на формування у суб'єктів учіння критичного мислення, уміння здійснювати перевірку наукової достовірності певних закономірностей і положень. Структура практикумів передбачає певну послідовність етапів, а саме: повідомлення теми, мети і завдань; формування мотивації навчальної діяльності; актуалізацію опорних

знань, умінь і навичок; ознайомлення студентів з інструкцією; добір необхідних матеріалів; виконання роботи під керівництвом педагога; складання звіту; обговорення і теоретична інтерпретація результатів роботи. У кінці практикуму викладач і студенти разом складають корисні поради, які допоможуть у подальшій роботі досягати кращих результатів та уникати типових помилок.

Здійсненню культурологічної підготовки студентів сприяють **факультативи** (сполучна ланка між уроками і позакласними заняттями), які відкривають широкі можливості для стимулювання розумової діяльності, забезпечують ефективне групове диференційоване навчання. Факультатив – це понадпрограмний, необов'язковий навчальний курс або заняття. На відміну від інших форм культурологічної підготовки, факультативам притаманні такі особливості: спільність пізнавальних інтересів; позитивне ставлення до вивчення певного матеріалу; пізнавальна активність. Це пов'язано з тим, що студенти їх відвідують керуючись власними нахилами та інтересами.

Підвищення рівня культурологічної підготовки майбутніх педагогів успішно здійснюється під час **індивідуальних і групових консультацій**, мета яких полягає у задоволенні потреб окремих студентів у поглибленому вивченні культурологічних знань. Консультації проводяться в позаурочний час і мають характер співбесід.

Позитивній динаміці якості культурологічної підготовки майбутніх педагогів сприяє **домашня навчальна робота** з елементами творчих завдань, які потребують вдумливого підходу, нестандартних рішень.

Домашня навчальна робота передбачає самостійне позааудиторне вивчення навчального матеріалу та виконання навчальних завдань [8, с. 157]. Вона характеризується відсутністю безпосереднього керівництва з боку педагога. Її завданнями є: закріплення знань, умінь і навичок; розширення та поглиблення знань навчального матеріалу; формування вмінь самостійного виконання вправ; розвиток самостійного мислення.

Домашня робота дає змогу працювати в індивідуальному темпі, самостійно планувати почерговість видів діяльності. Вона потребує чіткої організації та дотримання гігієнічних вимог [4, с.369]. На переконання Г. Ващенко, домашня навчальна робота має бути спрямована на розвиток здібностей суб'єктів учіння до самостійної праці, реалізацію дослідницьких та винахідницьких нахилів тощо [1, с. 389-396].

Вона буде більш результативною за умов: сформованості у студентів навичок самостійної роботи і самоконтролю; пізнавального інтересу до змісту і завдань; розуміння мети навчальної роботи (творчий характер, зв'язок з життям та практикою); дотримання дидактичного принципу доступності навчання, нормативів навантажень студентів, їх діагностика і планування.

Культурологічна підготовка майбутніх педагогів може здійснюється у процесі *позааудиторної діяльності*. До неї належать систематична участь студентів у: спеціалізованих гуртках і клубах; проблемних групах, діяльність яких спрямована на удосконалення культурності особистості майбутнього педагога; проведення екскурсій, диспутів, круглих столів, семінарів, майстер-класів, арт-класів; участь у змаганнях, науково-практичних конференціях, конкурсах і олімпіадах; випуск журналів та газет тощо.

Ефективною формою культурологічної підготовки майбутніх педагогів є *навчальна екскурсія*. Вона передбачає колективний похід до визначних місць, музеїв, історичних об'єктів з культурно-освітньою метою [8, с. 157]. Мета її проведення полягає у: збагаченні культурологічних знань; налагодженні зв'язків теорії з практикою життя; виховання шанобливого ставлення до праці; розвиток творчих здібностей, спостережливості, пам'яті, мислення та самостійності студентів; розвиток естетичних почуттів; активізація пізнавальної і практичної діяльності. Завданнями екскурсій є конкретизація опанованих на уроках положень, усвідомлення характеру їх матеріального втілення, розкриття зв'язку між навчальними предметами, ознайомлення з реальною картиною дійсності [8, с. 141]. Важливими чинниками ефективності екскурсії є ґрунтовна попередня підготовка студентів (чітке визначення

освітніх і виховних завдань; оптимальний вибір екскурсійних об'єктів, адекватних методів і прийомів викладу навчальної інформації, ерудованість тощо). Екскурсія може бути програмною (рекомендована навчальною програмою) і позапрограмною (така, що виходить за межі програми), тематичною і комплексною. Тематичні екскурсії проводять у зв'язку з вивченням однієї чи декількох взаємопов'язаних тем одного предмету. Комплексні – охоплюють взаємопов'язані теми різних напрямів культурологічної підготовки. За часом проведення екскурсії поділяють на вступні, поточні, підсумкові. Вступні екскурсії передують вивченню нового матеріалу (студенти засвоюють опорні поняття, одержують наочні уявлення і практичний досвід, дізнаються про нові факти). Поточні екскурсії проводять паралельно з вивченням теоретичного матеріалу з метою забезпечення більш глибокого його розуміння, доповнення новими уявленнями. Підсумкові екскурсії, як правило, організовуються в кінці навчального року або після вивчення окремого розділу програми з метою узагальнення й систематизації теоретичних знань, поглиблення і закріплення навичок та умінь, а головне – встановлення зв'язку вивченого матеріалу з реальними процесами або явищами. Планування екскурсії передбачає: її чітке структурування, визначення теми, мети, завдань; мотивацію навчальної діяльності; актуалізацію чуттєвого досвіду і опорних знань; сприйняття форм і зовнішніх особливостей об'єктів; узагальнення і систематизацію знань; підведення підсумків і надання індивідуальних завдань; оформлення результатів роботи.

Підвищенню рівня культурологічної підготовки майбутніх педагогів у позанавчальний час сприятиме участь у *олімпіадах*. Попередня робота з їх організації та проведення передбачає визначення мети (навчальної, розвивальної, виховної тощо), змісту, методів, дидактичного забезпечення (довідники, малюнки, тестові завдання та ін.), критеріїв оцінювання, міжпредметних зв'язків; розроблення структури, яка включає організаційну частину, етапи проведення, завдання для самостійної роботи студентів. На початку олімпіади серед її учасників обов'язково проводиться інструктаж щодо

дотримання правил безпеки. Розробляються завдання різного виду та ступеня складності (проблемні питання, тести, кросворди тощо).

Висновки та рекомендації. Поєднання різноманітних форм культурологічної підготовки сприяє цілеспрямованій, змістовно насиченій взаємодії студентів та педагога, що має пізнавальний, виховний та розвивальний характер.

Культурологічна підготовка майбутнього педагога буде ефективнішою на засадах: засвоєння її змісту; виконання творчих завдань та вправ; чіткого визначення її мети та завдань; виконання самостійної роботи; виконання практичних вправ, спрямованих на застосування набутих знань у житті; запам'ятовування навчального матеріалу з елементами самозвіту; контролю якості отриманих знань; виконання домашніх завдань, які сприятимуть більш глибокому засвоєнню навчального матеріалу.

До перспективних напрямків подальших досліджень можна віднести аналіз проблеми готовності педагогів до ефективного застосування форм культурологічної підготовки студентів вищих педагогічних навчальних закладів.

Використана література:

1. Ващенко Г. Загальні методи навчання : Підручник для педагогів / Г. Ващенко. – К.: Українська Видавнича Спілка, 1997. – 441 с.
2. Вишневський О. Теоретичні основи сучасної української педагогіки: Навч. посіб. / О. Вишневський. – 3-тє вид., доопрац. і доп. – К.: Знання, 2008. – 566 с.
3. Гончаренко С. У. Український педагогічний енциклопедичний словник. Видання друге, доповнене й виправлене / С. У. Гончаренко. – Рівне : Волинські обереги, 2011. – 552 с.
4. Лихачев Б. Т. Педагогика. Курс лекцій: Учеб. пособие для студентов пед. учебн. заведений и слушателей ИПК и ФПК / Б. Т. Лихачев. – М.: Прометей, Юрайт, 1998. – 464 с.
5. Мойсеюк Н.Є. Педагогіка. Навчальний посібник / Н. Є. Мойсеюк. – К.: Академія, 2001. – 608 с.
6. Педагогика: педагогические теории, системы, технологии / Под ред. С. А. Смирнова. – М.: Академія, 2000. – 512 с.
7. Педагогічний словник / За ред. М. Д. Ярмаченка. – К. : Педагогічна думка, 2001. – 516 с.
8. Рудницька О.П. Педагогіка: загальна та мистецька: Навчальний посібник / О. П. Рудницька. – Тернопіль: Навчальна книга - Богдан, 2005. – 360 с.

9. Фіцула М.М. Педагогіка: Навчальний посібник для студентів вищих педагогічних закладів освіти / М. М. Фіцула. – К.: Видавничий центр «Академія», 2000. – 544 с.
10. Шляхтун П. П. Методика викладання соціально-гуманітарних дисциплін : навч. посіб. / П. П. Шляхтун. – К. : ВЦ «Академія», 2011. – 224 с.
11. Якса Н.В. Основи педагогічних знань: Навч. посіб. / Н. В. Якса. – К.: Знання, 2007. – 358 с.

Транслітерована література:

1. Vashchenko H. General teaching methods: Handbook for pedagogues / H. Vashchenko. – К.: Ukrainska Vydavnycha Spilka, 1997. – 441p.
2. Vyshnevskiy O. The theoretical foundation of modern Ukrainian Pedagogy: Training guidances / Vyshnevskiy O. – К.: Znannia, 2008. – 566 p.
3. Honcharenko S. U. Ukrainian Pedagogical Encyclopedic Dictionary. Second edition, enlarged and corrected / S. U. Honcharenko. – Rivne : Volynski oberehy, 2011. – 552 p.
4. Lykhachev B. T. Pedagogy. Lecture Course: Textbook. manual for students ped. institutions and students YPK and FPK / B. T. Lykhachev. – М.: Prometei, Yurait, 1998. – 464 p.
5. Moiseiuk N.Ye. Pedagogy. Textbook / N. Ye. Moiseiuk. – К. : Akademiya, 2001. – 608 p.
6. Education: educational theory, system, technology / Ed. S. A. Smyrnova. – М.: Akademiia, 2000. – 512 p.
7. Teaching Dictionary / Ed. M. D. Yarmachenka. – К. : Pedahohichna dumka, 2001. – 516 p.
8. Rudnytska O.P. Pedagogy: general and artistic: Textbook / O. P. Rudnytska. – Ternopil: Navchalna knyha - Bohdan, 2005. – 360 p.
9. Fitsula M. M. Pedagogy: Textbook for students of higher educational institutions Education / M. M. Fitsula. – К.: Vydavnychyi tsentr «Akademiia», 2000. – 544 p.
10. Shliakhtun P. P. Methods of teaching social and humanitarian disciplines teach. guidances / P. P. Shliakhtun. – К. : VTs «Akademiia», 2011. – 224 p.
11. Yaksa N.V. Fundamentals of pedagogical knowledge: Training guidances / N. V. Yaksa. – К.: Znannia, 2007. – 358 p.

Поддячий В. Н. Обоснование форм культурологической подготовки будущих педагогов

Аннотація: В статті проаналізовано зовнішню сторону організації навчального процесу, який забезпечує культурологічну підготовку майбутніх педагогів і відображає характер взаємодії його учасників. Визначено поняття «форма». Проаналізовано зовнішнє вираження узгодженої діяльності педагога і суб'єктів навчання, здійснюваної в установленому порядку і визначеному режимі. Розкрито значення поняття «форма» в контексті організації і здійснення культурологічної підготовки майбутніх педагогів. Розглянуто в історичному контексті формування і розвиток форм навчальної діяльності. Досліджено форми

культурологической подготовки будущих педагогов (парную, групповую, коллективную, индивидуально-обособленной, аудиторную, внеаудиторную, факультативную и др.). Установлено, что формирование культурной личности будущего педагога происходит в процессе теоретической и практической подготовки. Определены условия эффективного осуществления культурологической подготовки будущего педагога. Указано на перспективные направления дальнейших исследований.

Ключевые слова: форма, культурологическая подготовка, будущий педагог, форма учебной деятельности субъектов учения, форма организации учебной работы.

Piddyachiy V. M. The Foundation of Forms of Culturological preparation of a Future Pedagogue

Abstract: *The article analyzes the external aspect of the educational process that provides culturological training of future pedagogues and reflects the nature of the relationship of its members. Determined the concept of «form». Analyzed the outward expression of a coherent work of the pedagogue and subject of learning in the prescribed manner and a certain mode. Uncovered the meaning of «form» in the context of the organization and implementation of cultural training of future pedagogues. Considered in the context of the historical formation and development of forms of educational activities. Researched the forms of culturological preparation of a future pedagogue (pair, group, collective, individually-isolated, audiences, extracurricular, optional and other). Determined that the formation of the cultural identity of the future pedagogues is in the process of theoretical and practical training. Defined the conditions for the effective implementation of cultural training of future pedagogues. Indicated on perspective directions for further research.*

Keywords: *form, culturological preparation, future pedagogue, form of educational activity of subjects studies, form of organization of educational work.*